

☞ ”Lopullinen” totuus passiivista

Jo muinaiset foinikialaiset...

aütöro Juha Metsäkallas · publikigita 2019-05-02

Vertailin aiemmin [suomen](#) ja [esperanton](#) verbejä, missä yhteydessä mainitsin pariin kertaan, että suomen ja esperanton passiivit eroavat toisistaan. Tämä on ensimmäinen osa kolmi-osaista artikkelista, jossa käsittelen passiiviksi eri kielissä ymmärrettäviä ilmaisuja, ja miten passiivi ilmaistaa esperantossa.

Huomaa! Passiivi pitää tämän artikkelin yhteydessä ymmärtää varsin laveasti. Lisäksi esittämäni on oma käsitykseni asiasta eikä välttämättä vastaa vallitsevaa yleistä kieli-tieteellistä näkemystä.

☞☞ Jo muinaiset foinikialaiset...

Jos en nyt kuitenkaan aloittaisi muinaisista foinikialaisista, mutta kumminkin siitä likeltä eli muinaisista roomalaisista ja heidän kielestään latinasta. Latinahan on kieli, jossa verbit taipuvat aikamuodon ja persoonan mukaan kuten suomessakin (ei, en osaa latinaa, joten kaivoin esimerkit ihan googlaamalla).

(ego) amō : (minä) rakastan

(tū) amās : (sinä) rakastat

(ego) amābam : (minä) rakastin

(tū) amābās : (sinä) rakastit

jne.

Latinan sanan *passivum* tarkoitti alunperin latinan erityistä verbimuotoa, joka kohdistaa verbin kuvaaman toiminnan vastaavan aktiivilauseen subjektiin

(ego) amor : minua rakastetaan

(tū) amāris : sinua rakastetaan

(ego) amābar : minua rakastettiin

(tū) amābāris : sinua rakastettiin

jne.

Kukin verbimuoto siis sisältää sekä toiminnan kohteen että itse toiminnan.

Rooman laajassa valtakunnassa kaikki vain eivät puhuneet latinaa äidinkielenään. Harjoitettiin työperäistä maahanmuuttoa suosivaa politiikkaa [lue: valloitettiin alueita, joiden kansat orjuutettiin] sekä myöhemmin koettiin kriisin mittoihin kasvaneita maahanmuuttoaaltoja [lue: kansainvaellukset], jolloin erilaisia mamuja, alemaaneja, frankkeja ja mitä kaikkia niitä nyt olikaan, saapui valtakuntaan. Tuloksena syntyi pidgin-kieli, vulgaarilatina, jossa sanasto oli pitkälti latinaa, mutta kielioppi oli yksinkertaistettua. Laajassa Rooman valtakunnassa syntyi tietysti useita pidgin-kieliä, joille kaikille on ominaista, että ne syntyvät sen hetkiseen tarpeeseen.

Kun nämä erilaiset pidgin-kielet periytyivät eli syntyi *denaskaj parolantoj*, kehittyi samalla joukko latinaan pohjautuvia kreolikieliä, jotka kyllä pohjautuivat latinaan, mutta niillä oli siitä selkeästi poikkeava sanasto ja varsinkin kielioppi. Näitä latinaan pohjautuvia eli romaanisia kreolikieliä ruvettiin kutsumaan espanjaksi, italiaksi, ranskaksi jne.

Länsi-Rooman pohjoisosissa ja pohjoispuolella asui toisia kansoja, germaaneja, jotka omaksuivat joitakin latinan piirteitä, mutta säilyttivät enemmän omien indoeurooppalaisten kieliensä piirteitä. Näistä kielistä kehittyivät sittemmin mm. englanti, saksa ja skandinaaviset kielet (fääri, islanti, norja, ruotsi ja tanska).

Useimpiin romaanisiin ja germaanisiin kieliin syntyi latinan monimutkaisen passiivin tilalle kiertoilmaisua käyttävä, yksinkertaisempi liittomuoto, jossa tapahtuman aikaa määrittävä apuverbi liitetään varsinaiseen verbiin, joka on yleensä mennyttä aikaa osoittava verbimuoto, menneen ajan partisiippi (vrt. suomen TU-partisiippi).

Talo maalataan.

La casa esta pintada.

La maison est peinte.

The house is/gets painted.

Das Haus wird bemahlt.

Koska apuverbinä käytetään useimmiten olla-verbiä, passiivin voi käsittää siten, että se kuvaa pääverbin vaikutuksen kohteen tilaa toiminnan jälkeen: Mikä on talon tila maalaamisen jälkeen? Se on maalattu. Kielitieteessä vaikutuksen kohteena olevasta sanasta tai ilmaisusta käytetään nimitystä *patientti*. Koska germaanisissa ja romaanisissa kielissä kyseessä on nimenomaan kuvaus, patienttia kutsutaan yleensä niissä kielissä passiivilauseen subjektiksi. Vrt. toimintaa korostavaa lausetta "Minut nähdään" kuvaavaan lauseeseen "Minä olen nähty", joka kuvaa, että "minä olen tullut nähdyksi".

Koska näiden länsieurooppalaisten indoeurooppalaisten kielten passiivi on vaikutuksen kohteen kuvaus, passiivi voidaan muodostaa vain transitiivisista verbeistä eli verbillä täytyy olla vastaavassa aktiivilauseessa suora objekti (poikkeuksena englannin ns. *prepositionaalinen passiivi*). Suomessa tällaista rajoitusta ei ole, joten aivan hyvin voi sanoa, että "tuntureilla vaelletaan" tai "tauteihin kuollaan". Näin ei voi ilmaista em. kielissä käyttäen liittomuotoista passiivia.

Kolmannen indoeurooppalaisten kielten ryhmän Euroopassa (lisäksi indoeurooppalaisia kieliä puhutaan Itä-Turkista Intiaan ulottuvalla kaistaleella; muissa maanosissa ne ovat uutta tuontitavaraa) muodostavat slaavilaiset kielet, jotka enimmäkseen jäivät Rooman valtakunnan ja sitä kautta latinan vaikutuspiirin ulkopuolelle.

Ilmeisesti [lue: googlasin tätäkin] on niin, että ainakin venäjässä on ainakin joissakin aika-muodoissa enemmän suomen kaltainen eli oma, ei liittomuotoinen verbi, kun taas läntisemmissä slaavilaisissa kielissä näytetään nykyään suosivan apuverbiä käyttävää liittomuotoa. Joku slavisti täydentänee ja korjannee tarvittaessa.

Talo maalataan.

Дом покрашен. (venäjää)

Къщата е боядисана. (bulgariaa)

Кућа је осликана. (serbiaa)

Dom jest pomalowany. (puolaa)

Dům je vymalován. (tšekkiä)

Lisäksi on muistettava slaavilaisten kielten käyttämä selkeä aspektijako, ovatko verbit **rajattuja vai rajaamattomia**. Suomessahan tämän eron voi ilmaista käyttämällä kokonais- vast. osaobjektia, mutta ainakin venäjä käyttää eri verbimuotoja.

Картина была написана : Taulu maalattiin.

Картина писалась : Taulua maalattiin.

Artikkelin toisessa osassa tarkastelen eurooppalaisten indoeurooppalaisten kielten passiiveja lisää.

osa 2 »

La origina artikolo estas publikigita 2019-05-02 en la retejo **Finna babilejo** kun rubriko **”Lopullinen” totuus passiivista**. Ĉi tiu PDF-versio estas aŭtomate kreita 2021-11-25. Vidu ankaŭ la aliajn afiŝojn de tipo **artikoloj, finnalingvaj**.